

‘Cuir siud sa’ Ghàidhlig’: toradh na h-obrach aig Fear Chanaigh¹

Hugh Cheape

Professor Hugh Cheape has devised and teaches a postgraduate programme, MSc Cultar Dùthchasach agus Eachdraidh na Gàidhealtachd, at Sabhal Mòr Ostaig, the National Centre for Gaelic Language and Culture. He holds a Research Chair in the University of the Highlands and Islands. The MSc has grown out of his curatorial and ethnological work during a career in the National Museums of Scotland where latterly he was Principal Curator in the Department of Scotland and Europe. He joined the National Museum of Antiquities of Scotland in 1974 as a Research Assistant with Professor Sandy Fenton in the former Country Life Section and regularly collaborated with the School of Scottish Studies, frequently giving and participating in Research Seminars for staff and students. He was closely involved with the creation of the Angus Farming Life Museum in the Angus Folk Museum, the National Museum of Scotland, the Museum of Scottish Country Life at Wester Kittochside (now the National Museum of Rural Life) and the Museum of Piping in the National Piping Centre. He has published widely in the subject fields of ethnology and musicology, including studies in Scottish agricultural history, vernacular architecture, piping, tartans and dye analysis, pottery, charms and amulets and talismanic belief. His books include Periods in Highland History (1987) with I F Grant, The Highland Habit (1991), Witness to Rebellion (1996) with Iain Gordon Brown, The Book of the Bagpipe (1999), Bagpipes: A national collection of a national instrument (2008) and he has edited Tools and Traditions: Studies in European Ethnology presented to Alexander Fenton (1993) and ‘A very civil people’: Hebridean Folk, History, and Tradition; Essays by John Lorne Campbell (2000). In 1992, he was asked by the National Trust for Scotland to support their work with Dr John Lorne Campbell of Canna, and following the latter’s death in 1996, Hugh Cheape was appointed his executor and literary executor, and from 1997 worked with the School of Scottish Studies on the Tobar an Dualchais / Kist o Riches project to ensure the preservation of John Lorne Campbell’s sound archive.

1 Air 24–26 an Lùnastal 2011, chaidh co-labhairt a chumail ann an Learaig a’ comharrachadh 60 bliadhna bhon a chaidh Sgoil Eòlais na h-Alba a stèidheachadh ann an Oilthigh Dhùn Eideann ann an 1951. ‘S e tionndadh anns a’ Ghàidhlig a tha anns an aiste seo air òraid a chaidh a libhrigeadh anns a’ Bheurla aig co-labhairt na Sgoile.

B' e sàr sgoilear na Gàidhlig a bh' ann an Iain Latharna Caimbeul agus b' àbhaist dha comhairle dhìreach a chuimhneachadh mar 'Cuir siud sa' Ghàidhlig!' a fhuair e bho sheann charaid dha. Chanadh e fhèin gur e tuathanach a bha ann, mar a chuir e seachad na bliadhnaichean ri àiteachas ann an Eilean Chanaigh. Air an taobh seo, chanadh iad 'Fear Chanaigh' ris fad iomadh bliadhna agus bhon a dh'imrich e gu Canaigh ann an 1938. Air taobh eile agus fo shealladh na sgoilearachd, chuir e seachad faisg air ceithir fichead bliadhna fad a bheatha a' sgrùdadh agus a' clàradh cànan agus eachdraidh nan Gàidheal, gu h-àraidh nan Gàidheal anns na h-Eileanan far an robh e a' fuireach am measg muinntir Bharraigh, muinntir Uidhist agus, na b'fhaide air adhart, muinntir Chanaigh.² Thug saothair na h-obrach aig Iain Latharna Caimbeul buaidh agus taic air leth do Sgoil Eòlais na h-Alba an uair a chaidh a stèidheachadh an Oilthigh Dhùn Èideann ann an 1951.

Rugadh Iain Latharna Caimbeul an 1906 ann an Dùn Èideann, ged a bha an teaghlach aige a' buntainn do Shiorramachd Earra Ghàidheal. B' e 'Clann Theàrlaich' sloinneadh an teaghlaich ainmeil seo, Caimbeulaich Inbhir Nèill agus Taigh Nis. Sin far an d'fhuair e àrach aig àite aigheach grinn, Taigh Mòr Inbhir Nèill, a bha na phàirt den oighreachd a cheannaich a shinnsear, Gilleasbuig Caimbeul, nuair a thàinig e dhachaigh bho na h-Innsean ann an 1779 le fortan agus cnap mòr airgid.

Fhuair Iain Latharna fhoghlam ann an sgoil bheag ann an Dùn Èideann, 'Cargilfield', agus ann an sgoil mhòr airson còig bliadhna ann an Sasainn, Sgoil 'Rugby', mar am bu dual do na h-uaislean Albannach anns na linntean sin. An dèidh nan sgoiltean, chuir e seachad bliadhna anns an Fhraing a' togail na Fraingis, agus an dèidh sin fad trì bliadhnaichean, bha e ann an Oilthigh Baile nan Damh no Oxford aig Colaiste Naoimh Eòin, a' ceumnachadh ann an 1929. Thòisich e air Gàidhlig ionnsachadh an dèidh dha daoine òga às na h-Eileanan a chluinntinn a' bruidhinn

2 Airson eachdraidh a bheatha, faic na leanas: John Lorne Campbell, *A very civil people'. Hebridean Folk History and Tradition* (deas. le Hugh Cheape) Edinburgh: Birlinn Ltd 2000, ix–xiv; Hugh Cheape, John Lorne Campbell, scholar, folklorist and farmer, *ROSC (Review of Scottish Culture)* Number 10 (1996–1997), 1–4.

na Gàidhlig ann an dòigh an dà chuid fileanta agus tarraingeach aig Geamaichean Gàidhealach ann an Òban Latharna mu 1925. Fhuair e blasad beag dhen chànan le Tirisdeach, Eachann MacIlleathain, a bha na mhaor air Oighreachd Thaigh Nis. Chuala e an uair sin òrain Ghàidhlig anns na cèilidhean agus searmonan anns an eaglais, agus thuirt e ris fhèin gum b’ e sin rud a bu chòir a bhith aige.

Choisinn e ceum ann an ‘Tuathanachas’ agus ‘Eaconomaidh Dhùthchail’ aig an oilthigh agus b’ ann am Baile nan Damh a thachair e gu fortanach ri fìor Ghàidheal, an t-Àrd-Ollamh Iain Friseal, a bha na shàr sgoilear clasaigeach ann an Laideann is Greugais agus na sgoilear cànanachais aig ìre eadar-nàiseanta. B’ ann à Druim na Drochaid is Gleann Urchardan bho thùs a bha am Frisealach còir agus bha e fhèin a’ teagasg na seann Ghàidhlig Èireannaich ann an Roinn na Ceiltis ann am Baile nan Damh eadar 1915 agus 1945 an dèidh dha gluasad bho Oilthigh Obar Dheathain. An uair a bha Iain Latharna na oileanach, chuireadh buidheann bheag no ‘Comann Gàidhlig Baile nan Damh’ air chois le cuid de na h-oileanaich air an robh ùidh mhòr anns a’ chànan. Thug an t-Àrd-Ollamh misneachadh mòr dhaibh mar ‘Cheann Suidhe’ dhan chomann, agus gu h-àraidh do dh’Iain Latharna a thaobh a’ chànan agus le obair rannsachaidh air leabhar seann bhàrdachd a dheasachadh. Mhothaich Iain Latharna gum b’ àbhaist do na h-ùghdaran Gallda sgrìobhadh mu na Gàidheil mar *‘rebels in search of booty’* tro linn Ar-a-mach nan Seumasach anns an 18mh linn agus, bho nach robh sin fìor, bha e airson tionndadh eile a chur air a’ chuspair. Chuir e a-mach rannsachadh fo stiùireadh an Fhrisealaich anns an leabhar *Òrain Ghàidhlig mu Bhliadhna Theàrlaich* a nochd anns a’ Ghearran 1933.³ Ach thug am Proifeasair dha misneachadh agus stiùireadh le obair rannsachaidh ann an cànan agus litreachas na Gàidhlig air fad, agus chanadh Iain Latharna gun do dh’ionnsaich an t-Àrd-Ollamh dha mòran mu dheidhinn leabhar a chur air dòigh, mar eisimpleir air pròiseasan agus dòighean deasachaidh. Nuair a chaochail am

3 Iain Latharna Caimbeul, *Duain Ghàidhealach mu Bhliadhna Theàrlaich*. Dùn-Eideann: Iain Grannd 1933 (Revised Edition. Edinburgh: Scottish Gaelic Texts Society 1984).

Frisealach ann an 1945, fhuair Iain Latharna cothrom air na leabhraichean aige a cheannach bhon mhnaoi aige agus fhuair e anns a' bhad clach-bhuinn dha obair sgoileireil Fear Chanaigh.

Aig an dearbh àm a nochd an leabhar ùr aige, chuir e lethbhreac dheth gu Compton Mackenzie a bha an uair sin a' fuireach ann am Barraigh agus a' rèiteachadh eachdraidh-beatha a' Phrionnsa Theàrlaich Eideard Stiùbhairt. Am measg nam bàrd a bha a' toirt taic do na Seumasaich agus don Phrionnsa, agus air an robh Iain Latharna a' toirt sùil an *Òrain Ghàidhlig mu Bhliadhna Theàrlaich*, b' e Alasdair mac Mhaighstir Alasdair a bh' aig teis-meadhan na h-obrach rannsachaidh aige. Bha ùidh shònraichte aig Iain Latharna ann an Alasdair mac Mhaighstir Alasdair agus air a bhàrdachd nach d'fhuair riamh deasachadh ceart a rèir coltais. B' àbhaist dha beachdachadh gun fheumte a dhà no trì leabhraichean a chur a-mach bho na rinn agus na sgrìobh am bàrd eadar Gàidhlig agus Beurla agus nach robh furasda mìneachadh. A thuilleadh air *Òrain Ghàidhlig mu Bhliadhna Theàrlaich*, chuir Iain Latharna an clò tro na bliadhnaichean a leanadh obair rannsachaidh mhionaideach air bàrdachd agus cànan mhic Mhaighstir Alasdair, gu h-àraidh anns an iris sgoileireil, *Scottish Gaelic Studies*.⁴

Tha Iain Latharna Caimbeul fhathast ainmeil ann an saoghal na sgoilearachd leis mar a rinn e fhèin clàraidhean le innealan meacanigeach de dh'òrain, sgeulachdan, beul-aithris agus seanchas air feadh na Gàidhealtachd eadar Alba agus thall thairis ann an Alba Nuadh. Bha Iain Latharna Caimbeul na chiad fhear a rinn an obair luachmhor seo agus, mar sin, bha an obair chlàraidh aige na bun-stèidh dha Tobar an Dualchais,

4 Mar eisimplirean air na chuir Iain Latharna Caimbeul ann an clò air Alasdair Mac Mhaighstir Alasdair: Some notes on the poems of Alexander MacDonald, *Scottish Gaelic Studies* IV (1935), 18–23; Gaelic MS LXIII of the National Library of Scotland, *Scottish Gaelic Studies* IV (1935), 70–84, 153–204; Some Words from the Vocabulary of Alexander MacDonald, *Scottish Gaelic Studies* VI (1949), 27–42; The second edition of Alexander MacDonald's Poems, *Scottish Gaelic Studies* VI (1949), 43–44; The Royal Irish Academy Text of Birlinn Chlann Raghnaill, *Scottish Gaelic Studies* IX (1961), 39–79; The expurgating of Mac Mhaighstir Alasdair, *Scottish Gaelic Studies* XII (1971), 59–76.

pròiseact nàiseanta le taic bhon Chrannchur Dhualchais a thàinig gu buil anns an Dùbhlachd 2010.⁵ Anns an t-seagh seo, thàinig toradh na h-obrach aige còmhla ri tasglannan Sgoil Eòlais na h-Alba.

Leis mar a bha Iain Latharna a’ còmhnaidh fad a bheatha anns na h-Eileanan seach a bhith a’ fuireach anns na bailtean mòra agus a bhith ag obair aig oilthigh, bhiodh e a’ toirt a-mach gum b’ urrainn dha greim nas cinntiche a ghabhail air a’ chànan. Chuir e fhèin cudrom air leth air a’ chànan a bh’ air bile an t-sluaigh seach mar a b’ àbhaist do luchd-teagaisg na Ceiltis roimh an àm sin le bhith ag obair le leabhraichean foirmeil agus gu ìre le gràmar is cànan a’ Bhìobaill. Chuala e Gàidhlig air bile an t-sluaigh an uair a bha e òg ann an Earra Ghàidheal, agus dh’ionnsaich e i ann an dòigh fhoirmeil aig Oilthigh Oxford far an d’fhuair e oideachadh ceart bhon Àrd-Ollamh Iain Frisealach. Thug an t-Àrd-Ollamh comhairle do dh’Iain Latharna air taobh a’ chànan gun fheumadh neach-ionnsachaidh a bhith am measg nan daoine a bha ga bruidhinn am bitheantas agus gheibheadh e an cànan aig an t-sluagh nas cinntiche na cànan a leughadh e anns na leabhraichean. Bhiodh e ag ràdh nach e cànan air fad a th’ anns na leabhraichean agus gun fheumadh tu a dhol a-mach am measg nan daoine. Theireadh an t-Àrd-Ollamh a h-uile turas a chluinneadh tu facal no briathar nach cuala tu roimhe, sgrìobh sìos anns an leabhar-làimhe iad a chionn ‘s nach robh a h-uile pìos dhen chànan anns na faclairan idir.

Thoisich an obair beatha ionmholta aig Iain Latharna Caimbeul ann an 1933. Bhiodh e ag innse mar a chaidh cuibhle a bheatha mun cuairt le cinnt air 4mh den Lùnastal anns a’ bhliadhna seo an uair a thàinig e air tìr ann am Barraigh. Chuir e crìoch air an leabhar sgoileireil aige agus chaidh e a-null gu Barraigh le cuireadh bho Compton MacCoinnich a bha a’ cur crìoch air an leabhar aige fhèin air beatha a’ Phrionnsa le taic bho Iain Latharna. Troimhe sin, bha e a’ dol a dh’Inbhirnis air bus agus thachair e ri fear à Barraigh, Iain Mac a’ Phearsain (1876–1955), duine ainmeil fon fhar-ainm, ‘Coddy’ no ‘A’ Choddy’. Bha esan na Chomhairliche Siorramachd Inbhir Nis agus na sheanchaidh Barrach iomraiteach.

5 www.tobarandualchais.co.uk

*John Macpherson, 'The Coddy',
Northbay, Isle of Barra, about 1935.
Coddy was John Lorne Campbell's
first host in Barra in 1934.*

Thòisich iad a' bruidhinn agus thuirt e ri Iain Latharna gum bu chòir dha tighinn a Bharraigh. Chaidh Iain Latharna a-null agus fhuair e àite-fuirich còmhla ris a' Choddy ann am Bàgh a Tuath. Dh'ionnsaich e Gàidhlig bhuaithe agus bhiodh e ag ràdh gum b' ann bhon Choddy a b' fheàrr a dh'ionnsaich e na bho dhuine sam bith eile. Bha beachd aige co-dhiù mu na thuirt an t-Àrd-Ollamh Frisealach air an taobh seo ach b' e an rud as cudthromaiche dha nach do leig A' Choddy leis Beurla a bhruidhinn idir agus chanadh Coddy daonnan ris: 'Cuir siud sa' Ghàidhlig! Cuir siud sa' Ghàidhlig – abair sin fhathast Iain!'.⁶ Bha Iain Latharna ag ionnsachadh cuideachd bhon teaghlach chomasach Bharrach, Anna NicIain, no Anna Aonghais Chaluim, a bha na bana-thidsear ann an Sgoil Bhàgh a' Chaisteil

⁶ John Lorne Campbell editor, *Tales of Barra told by the Coddy*. Edinburgh: W & A K Johnston 1961, 24.

agus a bràthair, Calum Aonghais Chaluim, a bha a’ fuireach ann an Dùn Èideann an uair sin.⁷

Ann am Barraigh, thachair Iain Latharna Caimbeul ri saoghal annasach luachmhor far an robh an sluagh gu lèir a’ bruidhinn anns a’ Ghàidhlig agus far an deachaidh seanchas agus beul-aithris air ais gu ruige linn nan Lochlannach. Leis mar a bha Iain Latharna a’ sireadh cànan agus briathrachais iomchaidh airson a shaothrach, chuireadh A’ Choddy e an aithne ri Barraich aig an robh comas anabarrach a thaobh a’ chànan, an dà chuid comas sgrìobhaidh agus comas labhairt. Mar sin, thachair Iain Latharna ri ‘James MacKinnon’, no Seumas Iain Ghunnaraidh mar a chanadh iad ris, a bha na fhear aig an robh seann naidheachdan agus sgeulachdan, agus b’ e duine anabarrach sgileil a bh’ ann dhan innse. Chuireadh e seachad grunn fheasgaran aig taigh Sheumais a’ cluich chairtean agus ag ionnsachadh a’ chànan làitheil bho chòmhradh Sheumais agus Alasdair Aonghais Mhòir seach cànan nan leabhraichean. Sin mar a thòisich Iain Latharna air cànan agus sgeulachdan a thogail, agus a’ sgrìobhadh Gàidhlig agus a’ fàs, mean air mhean, cleachdte ri gnàthasan-cainnt nam Barrach. Uidheamaichte le Gàidhlig nan leabhraichean uime mu thràth, chluinneadh e faclan, briathrachas agus abairtean nach cuala e riamh roimhe.

Chuir Iain Latharna Caimbeul sìos air pàipear na h-òrain agus na sgeulachdan a bha aig an t-sluagh ach dh’aithnich e nach robh an dòigh obrach seo uile gu lèir a’ dèanamh an gnothach ris. Bha innealan-clàraidh ri làimh thall anns na Stàitean agus mar a bha màthair Iain Latharna na ban-Ameireaganach, fhuair e cothrom le tursan a-null thairis a bhith a’ ceannach ‘Ediphone Wax Cylinder Recorder’ a bha ag obrachadh tro obair-uireadair. Thòisich e le ‘Ediphone’ agus thionndaidh e gu inneal ùr ris an canadh iad ‘Presto Disc Recorder’ agus na dhèidh gu ‘Webster Wire Recorder’, agus an dèidh sin thàinig tèip a-steach. Bha na h-innealan a’ tighinn a-mach cho bitheanta aig an àm agus cha bhiodh iad ag obair ceart no bhiodh uireasbhaidhean ann. A rèir na dh’innseadh Iain Latharna, bha an ‘Webster Recorder’ uamhasach math agus na chiad inneal den t-seorsa a bha a’ ruith

7 Faic *Tocher* 13 (1974), 162, far an do sgrìobh Fear Chanaigh mu bheatha agus toradh an dithis, Anna agus Calum Aonghais Chaluim.

*Annie Johnson,
Anna Aonghais
Chaluim,
Schoolteacher in
Castlebay, Barra,
facilitated John
Lorne Campbell's
early recording
work in Barra
and was a moving
force in the
Barra Folklore
Committee.*

fad leth-uair a thìde air gach taobh dhen ‘wire’ agus, mar sin, chuireadh tu sgeulachd fada air nach gabhadh a dhèanamh leis na h-innealan eile.

‘S e Cuddy a thuirt do dh’Iain Latharna an uair sin: ‘Oh, tha Ediphone agaibh a-nis agus feumaidh sibh na h-òrain aig Ruairi Iain Bhàin a recòrdadh – mar an tèid air chall iad.’ An uair a thachair Iain Latharna ri Ruairi Iain Bhàin, no ‘Roderick MacKinnon’ mar a chante ris anns a’ Bheurla, thuig e nach robh duine coltach ris air na seann òrain. Bha esan làn de sgeulachdan agus de dh’òrain agus sgrìobh Iain Latharna nach b’ aithne dha seinneadair dhen t-seòrsa sin a b’ fheàrr na esan. Le bhith a’ seinn anns an t-seann nòs, chan fheumadh e òran chluinntinn ach dà uair agus bhiodh e aige. Aig an àm seo, bha Ruairidh Iain Bhàin na seann duine; rugadh e fhèin ann an 1858 agus bha tòrr dhaoine ann ris an robh Iain Latharna Caimbeul a’ tachairt ann am Barraigh a rugadh anns an 19mh linn. Thog Iain Latharna iomradh-bàis luachmhor air Ruairidh Iain Bhàin nuair a dh’eug e air an 17mh den Ògmhios 1944, le beachd gur e am fear mu dheireadh ann an Alba aig an robh na h-Òrain Mhòra. Shàbhail Iain Latharna leth-dusan dhe na h-Òrain Mhòra aige.⁸

8 J L Campbell, Ruairi Iain Bhain, *Scots Magazine* (September 1944), 461–463.

An cuideachd A’ Choddy agus Anna Aonghais Chaluim, thachair Iain Latharna ri iomadh duine anns an eilean agus dhùisgeadh ùidh mhòr am measg an t-sluaigh anns an obair-chlàraidh aige. Thigeadh daoine ris agus chanadh iad nach dèanadh e clàradh dhe a mhàthair fhad’s a bha i beò, leis mar a bha òrain bhrèagha aicese! Dh’aithnich Iain Latharna nach b’ fheudar dhasan iarraidh orra agus gun robh muinntir an eilein ag iarraidh air a dhèanamh. Bha Anna Aonghais Chaluim anabarrach eòlach air seann bhoireannaich a bha ‘math air òrain’ agus bhiodh ise gam moladh a thighinn ri chèile airson cèilidh beag a dhèanamh. A rèir coltais, bhiodh gach tè a’ feuchainn ri òran nas fheàrr na an tè roimhe a sheinn! Chruinnich Anna iad gu cèilidhean gum b’urrainn do dh’Iain Latharna na h-òrain a chlàradh agus mar sin, b’ ann anns an dòigh seo a chaidh òrain shònraichte annasach a chlàradh, òrain nach cuala na sgoilearan riamh. Aig an àm sin, bha An Canan ‘Ewan MacInnes’ no Eoghainn Pheadair ann am Barraigh agus thug e misneachd do dh’Iain Latharna am ‘Barra Folklore Committee’ a chur air dòigh mu 1938. Bhiodh Iain

Roderick MacKinnon, Ruairi iain Bhàin (1858–1944), Northbay, Isle of Barra, 1935. Ruairi Iain Bhàin recorded many examples of ‘Na h-Òrain Mòra’ for John Lorne Campbell.

Latharna a' fàgail tè leis an inneal-clàraidh aige ann an taigh a' Chanain agus dhèanadh iad cèilidhean leotha fhèin. Anns an dòigh seo, rinn e cruinneachadh mòr de dh'òrain agus bha barrachd na mìle òran aige air 'wire' agus air an tèip.

Bha beachd ann aig an àm seo am measg nan sgoilearan nach robh an còrr ri dhèanamh air taobh a' bheòil-aithris, gun fheumadh gu robh a h-uile naidheachd agus a h-uile òran air a sgrìobhadh sìos cheana o chionn fhada le Marsaili Cheanadach-Fhriseal (1857–1930) agus leis a' Chaimbeulach iomraiteach eile, Iain Òg Ìle (1821–1885), agus nach robh obair eile ri lorg ann. Nuair a bha Iain Latharna Caimbeul ann an Uidhist is Barraigh agus nuair a bha e a' dèanamh obair-clàraidh còmhla ri Francis Collinson airson nan leabhraichean iomraiteach acasan, *Hebridean Folksongs*, bha daoine ann a bha nan clann aig an fheadhainn a bha a' gabhail òrain do Mharsaili. A rèir an dithis sgoilear seo, bha muinntir an eilein a cheart cho math ris na pàrantan aca, bha òrain gu leòr aca agus tòrr a bharrachd òran nach cuala 'Marsaili nan Òran' riamh. A thaobh nan òran a chuir Marsaili chòir ann an clò fo chòmhdach '*Songs of the Hebrides*', chruthaich ise, le taic bhon Urramach Choinneach MhacLeòid, òrain caran coimheach ann an cruth nan ealain – 'art songs' mar gum biodh – agus b' àbhaist do dh'Iain Latharna aithris air barail dhiombach aig an fheadhainn a bha a' cumail suas nam fìor òran anns na h-Eileanan. Tha connspaid ann fhathast an do rinn Marsaili barrachd feum no cron air dualchas nan Gàidheal, ach bhiodh Iain Latharna ag aithris air barail aig cailleadh Bharraich air Marsaili gun do mhill i na h-òrain aca!⁹

Chuala Iain Latharna Caimbeul gu leòr nuair a bha e ann am Barraigh an toiseach mun tè Ameireaganaich a bha a' togail nan òran ann an Uidhist. B' ann an Uidhist a Deas anns a' Ghearran 1934 a thachair e ris an tè òg seo, Mairead Fay Sheathach, a bha ri Gàidhlig ionnsachadh aig an àm 'ud agus a bha a' sgrìobhadh sìos nan òran agus an t-seanchais am measg nan teaghlaichean Uidhisteach, gu h-àraidh anns an sgìre far an robh i a' còmhnaidh le muinntir Gleann Dail a Tuath. Rugadh Mairead

9 J L Campbell, 'Songs of the Hebrides'. A Reappraisal of Marjory Kennedy Fraser, *Scots Magazine* (1958), 307–314.

Fay Sheathach ann an 1903 ann am Pittsburgh, far an robh a teaghlach an sàs ann an gnìomhachas na stàilinn. Fhuair i oideachas mar cheòladair air a’ phiàna agus thàinig i gu Alba ann an 1921. Aig an sgoil far an robh i ann am Bail’ Eilidh, bha i a’ frithealadh consairt le Marsaili NicUalraig Fhrisealach agus, an dèidh seo, bha Mairead a’ miannachadh a bhith ag ionnsachadh na Gàidhlig gus na h-òrain a thuigsinn bho thùs. Thuig i gun robh i a’ cluinntinn òrain ann an cruth nan ealain anns na tionndaidhean aig Marsaili seach na h-òrain chinnteach a bha aig an t-sluagh fhathast. Chaidh Mairead air chuairt do na h-Eileanan le baidhsagal agus camara, agus thoisich i a’ togail dhealbhan anns na 20an. Bha i a’ lorg àite sònraichte far am b’urrainn dhi Gàidhlig ionnsachadh agus fhuair i àite-fuirich an Gleann Dail ann an Uidhist a Deas, air taobh a deas Loch Baghasdail. Tha sinn eòlach air a beatha tron leabhar fèin-eachdraidh a sgrìobh i, *From the Alleghenies to the Hebrides*, a chaidh fhoillseachadh ann an 1993. Tha sinn eòlach cuideachd air muinntir Loch Baghasdail mu Dheas anns an t-seagh tro leabhar mòr a dheasaich i bho thoradh na h-obrach aice ann an Uidhist eadar 1929 agus 1935, *Folksongs and Folklore of South Uist* (1955). Nochd an leabhar ann an cruth ùr ann an 1977, 1986 agus 1999 agus tha e ri làimh agus ri cheannach fhathast. Fhuair an leabhar fìor dheagh sgeul le lèirmheasan ann an Lochlann no Scandinavia aig an toiseach agus fhuair Mairead an aithne air an robh i airidh le ollamhachd bho oilthighean ann am Ameireaga a Tuath, Èirinn agus Alba.

Ann an 1934, bha Iain Latharna air chuairt ann an Uidhist còmhla ri Iain MacAonghais no ‘Iain Pheadair’, air gnothach Comann Iasgairean na Mara, agus thachair e ri Mairead an Tigh Òsda Loch Baghasdail. Bha Mairead trang le oideachas na Gàidhlig a bha i a’ faighinn bho na nàbaidhean aice leis mar a bha i a’ fuireach còmhla ri peathraichean MhicRath, Màiri Anndra is Peigi, air taobh a deas Loch Baghasdail, ann an Gleann Dail a Tuath. Fhuair i aogheachd bho na peathraichean – no rùm air màl – eadar na bliadhnaichean seo an dèidh 1929. Rinn Iain Latharna agus Mairead gealladh pòsaidh agus phòs iad ann an Glaschu air an 15mh den Chèitein 1935 agus bha an t-seirbhis-pòsaidh aca air fad tro mheadhan na Gàidhlig. Thill iad gu Barraigh agus fhuair iad taigh air màl ann am Bàgh a Tuath bhon Choddy.

Aig an àm sin, bha ‘cearcall litreachais’ cho taitneach ann am Barraigh timcheall air Compton MacCoinnich, sgrìobhadair ainmeil na linne sin. Thog MacCoinnich taigh ùr air machair Eòlgearraidh a tha ri fhaicinn fhathast agus ‘s e ‘Suidheachain’ an t-ainm a chuir e air an taigh. Thoisich MacCoinnich agus Iain Latharna Caimbeul a bhith ag obair còmhla air suidheachadh eaconomach, cultarach agus poilitigeach nan eilean air fad, agus le trèanadh àiteachais, bha sealladh domhain is farsaing aig Iain Latharna air suidheachadh èiginneach nan Eileanan an Iar. Thog iad deasbad an aghaidh cìs nan rathaidean ann an 1935,

John Lorne Campbell and Margaret Fay Shaw on the ‘Gille Brìghde’, after their wedding in Glasgow in May 1935.

a' sireadh co-ionannachd le Breatainn. Sgrìobh iad leabhar còmhla ri Lochlannach agus sgoilear cànanachais, Carl Borgström, a chuir blas eile air eachdraidh muinntir nan Eilean agus a chuir sgeul eadar-dhealaichte air cliù nan Gàidheal. B' e siud 'Leabhar Bharraigh' no '*The Book of Barra*' a nochd ann an 1936. Ach bha cùis eile aca, tòrr na bu chudthromaiche aig ìre phoilitigeach agus an aghaidh dearmad an Riaghaltais, gu bhith a' toirt dìon èifeachdach gu iasgach nan Eilean. Steidhich iad *The Sea League* no 'Comann Iasgairean na Mara' as t-Samhradh 1933, a' faighinn tìotal agus bratach bhon '*Land League*' agus buaidh is feallsanachd bho phoileasaidhean iasgach Nirribhidh, nan Eileanan Fàro agus Innis Tìle. Ghabh Iain is Mairead saor-làithean mìos nam pòg ann an Nirribhidh agus shiubhail iad bho Bergen cho fada tuath ri Eileanan Lofoten. Chunnaic esan nach robh na Lochlannaich a' leigeil nan tràlairean no iasgair sam bith bho thaobh a-muigh a thighinn a-staigh chun na fjords leis mar a bha iasgach na ghnìomhachas a bu mhotha aca. Thog Iain Latharna agus MacCoinnich ballrachd mhòr an taic Comann Iasgairean na Mara agus chuir iad air chois iomairt nàiseanta ris a' chùis. Chuir iad ìmpidh air Pàrlamaid Bhreatainn airson ath-leasachadh a dhèanamh ri laghan na mara agus an Cuan Sgìth a dhùnadh air na tràlairean agus beò-shlaint agus teachd-an-tìr muinntir nan Eilean a chumail slàn riutha fhèin. Aig deireadh an sgeòil, cha dèanadh an riaghaltas rud sam bith mun a' chùis aig an àm. Co-cheangailte ris an iomairt seo, chuir Iain Latharna pàipear beag an clò mar bhrath-naidheachd agus brosnachadh poileataigeach a chuirteachadh. Sgrìobhadh 'Pàipear Naidheachd Comunn Iasgairean na Mara' no *The Sea Leaguer* an dà chuid an Gàidhlig is Beurla, agus bha beul-aithris agus seanchas ann a bha a' togail guth is gairm às leth còraichean, cùltar agus dìleab nan Gàidheal.¹⁰

Rinn Iain Latharna Caimbeul dà thuras ann an 1932 agus 1937 do dh'Alba Nuadh airson tadhail air na Gàidheil a bha a' buntainn ris na h-eilthirich a chaidh a-null thairis aig àm nam Fuadaichean anns an 18mh agus 19mh linn. Bha Iain Latharna gu h-àraidh airson coinneachadh ris an

10 J L Campbell, Our Barra Years, *Scots Magazine* (August 1975), 494–503; *Scots Magazine* (September 1975), 613–623.

t-sluagh Bharrach ann an Ceap Breatainn, mar a bha gu leòr dhiubh ann agus feadhainn dhiubh a rèir coltais anabarrach math air na h-òrain. Bha Gàidhlig fhathast cumanta agus dh'fhaodadh tu Gàidhlig a bhruidhinn ri duine sam bith nas sine na mu dheich bliadhna fichead de dh'aois. Rinn e 'cunntas sluaigh Gàidhealaich' ann an Eilean Ceap Breatainn agus tro na sgìrean air tìr mòr Alba Nuaidh, ann an Siorramachd Antigonish gu sònraichte, obair rannsachaidh nach do rinn duine riamh roimhe. Eadar slìochd nan Uidhisteach, nam Barrach, nam Mùideartach agus nan Abrach a bha fhathast ann an Alba Nuadh agus Ceap Breatainn agus a bha a' glèidheadh nan seann òran, bha Iain Latharna air facail is fuinn a chlàradh a bha dìleas do chànan nan sinnsirean aca ged a dh'fhàg a' mhòr chuid dhiubh an t-seann dùthaich còrr is 150 bliadhna roimhe. Chuala Iain Latharna na h-òrain a bha aithnichte fhathast ann an Alba agus an fheadhainn nach cuala e riamh. Bha seann òrain Abrach ann, mar eisimpleir, na h-òrain aig Aonghas MacDhòmhnaill, no 'Aonghas a' Mhàim' no 'Ridge' ann an Màbu, ach cha chluinneadh iad a-bhos air an taobh seo tuilleadh. Thug na h-òrain sealladh luachmhor seachad air an t-seann dùthaich agus, anns an t-seagh seo, air Loch Abar agus air Slìochd Dòmhnallaich na Ceapaich.¹¹ Chaidh e timcheall leis an inneal-clàraidh aige air tursan anns na 1930an agus 1950an agus is ann às an obair seo a thàinig an leabhar an clò, *Songs Remembered in Exile* (1990) le 60 òran agus ceòl cuide riutha. Rè na h-obrach air cunntasan sluaigh air taobh a' chàinain, thachair Iain Latharna ris an fhear fhoghlaimte, Eòin MacFhionghain, no 'Jonathan G Mackinnon' ann am Beurla. 'S e fear naidheachd à Whycocomagh, Ceap Breatainn, a bha ann agus sgrìobhadair comasach fileanta a chruthaich am pàipear naidheachd *Mac Talla*, agus rinn an dithis aca obair ionmholta air sgaoileadh eòlais agus feallsanachd mu na ceanglaichean cultarail eadar Gàidhealtachd Ameireaga a Tuath agus Gàidhealtachd na h-Alba.¹²

11 Faic cuideachd Effie Rankin, *As a' Bhràighe. The Gaelic Songs of Allan the Ridge MacDonald 1794–1868*. Second Edition. Sydney, Nova Scotia: Cape Breton University Press 2005.

12 Faic am measg leabhraichean beaga eile Eoin G MacFhionghuin, *Sgeul an Draoidh Eile le Eanruig Van Dyke*. Air a chur amach ann an Albainn le Iain Latharna Caimbeul 1938.

John Lorne Campbell recording Mr J D Mackinnon, Lake Ainslie, Inverness County, Cape Breton, with the Edison Wax Cylinder Recorder in 1937.

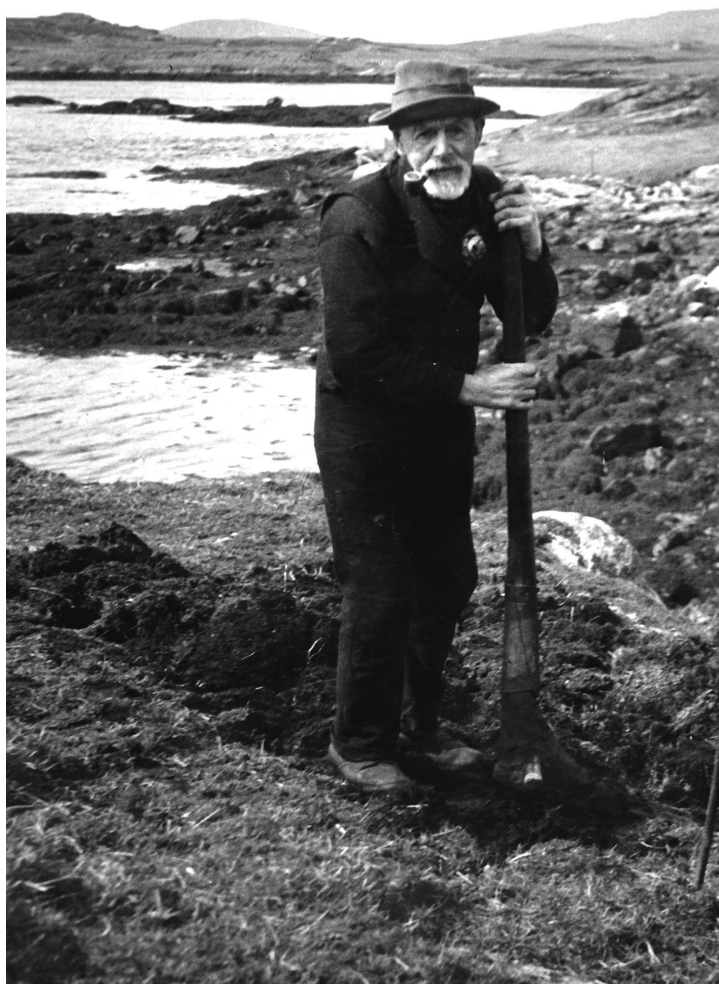
Ann an Uidhist, bha Iain Latharna a’ faighinn cuideachadh bho Iain Pheadair le gnothach Comann Iasgairean na Mara agus, aig an aon àm, dheasaich iad còmhla leabhar bàrdachd Sheonaidh Chaimbeul à Gleann Dail a Tuath. Bha Iain Pheadair na nàbaidh dha Seonaidh mac Dhòmhnaill ‘ic Iain Bhàin agus thug e sìos ceud òran no mu 4,500 sreath de bhàrdachd aig Seonaidh le geàrr-sgrìobhadh agus chuir Iain Latharna *Òrain Ghàidhlig le Seonaidh Caimbeul* ann an clò an 1936. Chuir Iain Latharna a-mach cuideachd *Sia Sgeulachdan* ann an 1939 le stòraidhean luachmhor bho Sheonaidh fhèin agus bho Sheumas Iain Ghunnairigh agus bho Bharrach eile, Murchadh an Eilein. Cha robh dòchas aig a h-uile duine nach rachadh an leabhar beag seo ga reic, agus mar sin, cha do chuir e ann an clò ach da cheud gu leth dhiubh. Bha iad air an reic anns a’ bhad. B’ e an leabhar sònraichte seo *Sia Sgeulachdan*, a dh’innseadh dha Coimisean Bealoideas Èireann gun robh a’ Ghàidhlig ga bruidhinn fhathast ann an Innse Gall agus gun robh beairteas air leth a thaobh cuspair a’ chàinain ann an Alba. Cha robh dùil aca ro làimh gun robh a’ Ghàidhlig cho làidir anns a’ cheàrn seo ach bhrosnaich an leabhar beag iomraiteach iad. Chuireadh Calum

Iain MacIlleathain, a bha ag obair airson a' Choimisein thall a dh'Alba leothasan. Ann an Alba fhèin, cha robh ùidh no fianais oifigeil anns an obair-clàraidh aig an fheadhainn anns na h-Eileanan. Is fìor ainneamh a chuireadh ùidh anns a' bheul-aithris seo aig an àm ud no a rachadh gu dragh ga sgrìobhadh. Chanadh Iain Latharna gun robh e 'glè ghairbh na h-Albannaich a dhùisgeadh ris a' chuspair' agus, air taobh muinntir nan leabhraichean agus nan oilthighean, bha iad '*blatantly uninterested and reprehensibly negligent*' a dh'ionnsaigh cultar prìseil na Roinn Eòrpa.

Thàinig an fheadhainn bho shaoghal nan sgoilearan còmhla an uair sin mar 'bhuidheann-tagraidh' ri bruthadh a chur air na h-oilthighean agus luchd-poileataics mu staid ìosal cultar na Gàidhealtachd. B' iad sin Ruairidh MacThòmais agus an t-Urramach Tòmas MacCalmain còmhla ri Iain Latharna Caimbeul fhèin a bha anns a' bhuidhinn. Bha Iain Latharna air an stiùir ris an tionnsgnadh agus beachd làidir aige mun fheum airson buidheann bheag mar 'ginger-group' (mar a chuir esan rithe) agus brosnachadh fhaighinn bho cheàrnaidhean eile. Bha guth ann mar eisimpleir taobh thall Sruth na Maoile far an robh Coimisean Bealoideas Èireann a chaidh a stèidheachadh le Riaghaltas na h-Èireann ann an 1935. Chruthaich Iain Latharna agus a sgioba Comann Beul-aithris na h-Albann ann an 1947, no am '*Folklore Institute of Scotland*' a chaidh fon acranaim FIOS agus a rannsaich taic gu obair clàraidh leis na modhan obrach as ùire. Rinn an sgioba seo tòrr obair ann a bhith a' tarraing cànan is cultar nan Gàidheal fainear do Riaghaltas Bhreatainn. Chuir FIOS a-mach sreath de chlàraidhean leis a' chompanaidh '*Linguaphone*' le toradh na h-obrach clàraidh a rinn Iain Latharna ann am Barraigh an 1938, leis na seinneadairean iomraiteach Ruairi Iain Bhàin, Anna Raghnaill Eachainn agus Anna Aonghais Chaluim.¹³

Bho 1938, bha Iain Latharna is a bhean, Mairead Fay Sheathach, a' fuireach ann an Eilean Chanaigh. Cheannaich esan an t-eilean an dèidh brath naidheachd fhaighinn bho Choddy anns a' bhliadhna 'ud agus chum Iain Latharna ri àiteachas fad a bheatha bhon uair sin. Rinn e leasachadh

13 J L Campbell, *Gaelic Folksongs from the Isle of Barra*. London: The Linguaphone Institute [1950].

Seonaidh Campbell, North Glendale, South Uist. Seonaidh was a neighbour of the Macrae sisters with whom Margaret Fay Shaw lived in Uist and his ‘Òrain Ghàidhlig’ were published by John MacInnes and John Lorne Campbell in 1936.

John Lorne Campbell, Duncan MacDonald, tradition-bearer, South Uist, and Rev Thomas M Murchison, Chairman, Folklore Institute of Scotland.

air an àite le feansaichean agus craobhan. Chuir e uisge agus solas dealain a-stigh dha na taighean. Rinn e sgrùdadh mionaideach air an àrainneachd agus chruthaich e raon ann an Eilean Chanaigh far an tugadh dìon don fhearainn. Rinn e sgrùdadh cuideachd air na bèisteagan, gu h-àraidh air *Macrolepidoptera*, no air na dealanan-dè agus na leòmainn agus ciamar a dhèanadh iad imrich.¹⁴ Chum e air le obair clàraidh agus shàbhail e na bha am bèò fhathast air beul-aithris agus ainmean-àite Eilean Chanaigh. Thàinig Calum Iain MacIlleathain a Chanaigh ann an 1947 agus rinn esan

14 J L Campbell, *The Macrolepidoptera of the Isle of Canna*, *Scottish Naturalist* Volume 66 (1954), 101–121; faic cuideachd John Lorne Campbell, *Canna. The Story of a Hebridean Island*. Fourth Edition (deas. le Hugh Cheape). Edinburgh: Birlinn Press 2002.

clàradh de sheanchaidh an Eilein, Aonghas Eachainn Dòmhnallach, a bha air leth eòlach air eachdraidh na sgìre. Tha sgeul air ciamar a bha Iain Latharna a’ faighinn sealbh air Eilean Chanaigh agus na duilgheadasan a bha e a’ giùlain ann an leabhar ùr le fear-naidheachd, Ray Perman, *The Man Who Gave Away His Island*, a’ toirt mìneachadh dhuinn air mar a rinn e dileab dhen oighreachd agus a cho-chruinneachaidhean prìseil sgoileireil air fad le tiodhlac do dh’Urras Nàiseanta na h-Alba agus do shluagh na h-Alba. Dh’aithnich Iain Latharna gun robh Uidhist cho math ri Barraigh anns na làithean sin a thaobh seanchais agus nan òran. Sgrìobh e ann an 1936: ‘Fad na linntean chaidh seachad, bha Uidhist ainmeil air son bàrdachd agus ciùil, agus dh’fhaoidte a ràdh, mas a h-e gu bheil bàrdachd agus ceòl a’ dol air dìochainn anns a’ Ghàidhealtachd an diugh, is ann an Uidhist as fhaide mhaireas iad fhathast.’¹⁵ Thachair e ri daoine iomraiteach mar Donnchadh MacDhòmhnaill, no Donnchadh MacDhòmhnaill ‘ic Dhonnchaidh, à Peighinn an Aoireann an Uidhist a Deas, a bha na fhear-sgeòil cho barraichte, fileanta, aig an robh gach seòrsa sgeòil is naidheachd eadar eachdraidh na Fèinne, eachdraidh Clann Raghnaill ‘ic Ailein, Clann ‘ic Mhuirich, duain, naidheachdan mu chreideamh, shìthichean agus iomadach rud eile. Mar a thuirt Calum Iain MacIlleathain mu Dhonnchadh: ‘Cha b’ fhiosrach e am b’ fhiach an aithris’.¹⁶ Thàinig Calum Iain fo stiùir Comann Bealoideas Èireann ann an 1947 ri obair clàraidh anns na h-Eileanan a dhèanamh. Bha Calum Iain agus Iain Latharna gu ìre mhath air an aon ràmh agus chaidh Iain Latharna a thadhal air fear a bha aithnichte mar sheanchaidh, Aonghas MacIll’Fhaolain, a bha a’ fuireach an Phrobosd ann an Uidhist a Deas còmhla ri a phiuthar, Mòr Bean Nill. Dh’fhàs Iain Latharna eòlach air ‘Aonghas Beag’ agus thòisich e ag obair ris leis mar nach robh ùine gu leòr ris aig Calum Iain. A rèir coltais, bha

15 Iain MacAonghuis, *Òrain Ghàidhlig le Seonaidh Caimbeul*. Air an deasachadh le Iain Latharna Caimbeul. Dùn Phàrlain: I B MacAoidh 1936, xi.

16 Calum I MacGillEathain, Aonghus agus Donnchadh, *Gairm Àireamh 10* (An Geamhradh 1954), 170–174; faic cuideachd Donnchadh Dòmhnallach, An dòigh air an rachadh tigh dubh a thogail, *Gairm Àireamh 20* (An Samhradh 1957), 313–317, air a dheasachadh le Fear Chanaigh agus air a chlàradh air 8 An Lùnastal 1951.

an t-uamhas de sheanchas, stòraidhean, naidheachdan agus òrain aige agus sin a fhuair Iain Latharna gu lìonmhor bhuaithe. Rinn e obair clàraidh cuideachd ri Mòr Bean Nill, boireannach a bha cho sgairteil a' bruidhinn na Gàidhlig agus gun ghuth Beurla aice. Eadar Fionn Mac Chumail, 'Na Siantaichean' agus iomadach rud eile bho bheul-aithris aig Aonghas Beag, bha e air an eadar-theangachadh gu Beurla ann an *Stories from South Uist* (1961). Thug Iain Latharna fainear gum biodh e ag innse eachdraidh a bheatha fhèin agus rinn e clàradh dhith agus chuir e an clò i an *Saoghal an Treobhaiche*, leis mar an deachaidh Aonghas Beag air falbh airson obair àiteachais fhaighinn air tìr mòr.

Bha fios aig Iain Latharna gun robh sgoilearan eile ann a bhiodh ag obair gun duais fad bhliadhnaichean ann an saoghal na Gàidhlig agus a bha fhathast airidh air aithneachadh is urram. Ann am beachd Iain Latharna, b' e Mgr Ailean Dòmhnallach a bha na phrìomh duine dhiubh agus chuir e prìomhachas air cliù an t-sagairt fhaighinn air ais. Bha e na shagart ann an Dalabrog an Uidhist a Deas agus Èirisgeigh eadar 1884 agus 1905, ach cha robh cliù Mhgr Ailein cho mòr no cho follaiseach taobh a-muigh na sgìre fhèin. Theireadh e nach robh pears' eaglais riamh ann an Uidhist na b' fheàrr na Mgr Ailean agus, a dh'aindeoin a bhith a' gabhail ri dleasdanasan na sagartachd gu dìcheallach, ghabh e tuilleadh is a' chòir air taobh a' chàinain.¹⁷ Rinn Mgr Ailean co-chruinneachadh mòr de bheul-oideas agus de dh'fhaclan, a' sgrìobhadh an fhiosrachaidh anns na leabhraichean-làimh aige a chaidh air chall an dèidh a bhàis ann an 1905. Nach toireadh e misneachadh agus fiosrachadh do dhaoine a bha a' tighinn thuige airson cobhair, mar eisimpleir, do Ada Goodrich Freer a bha a' rannsachadh

17 Faic mar a sgrìobh Mgr Ailean anns a' Ghàidhlig ann an 'Leabhar-latha Mhgr Ailein Dòmhnallaich', *Gairm Àireamh 1* (An Geamhradh 1952), 1: 51–55; 2: 71–75; 3: 65–70; 4: 31–34; Àireamh 2 (Am Foghar 1953), 5: 37–42; faic cuideachd John Lorne Campbell, *Fr Allan MacDonald of Eriskay, 1859–1905. Priest, Poet and Folklorist*. Edinburgh: Oliver and Boyd 1954; John Lorne Campbell, *Bàrdachd Mhgr Ailein. The Gaelic Poems of Fr Allan MacDonald of Eriskay (1859–1905)*. Edinburgh: T & A Constable 1965; Ronald Black editor, *Eilean na h-Òige. The Poems of Fr Allan MacDonald*. Glasgow: Mungo Books 2002.

airson leabhar, ‘*The Outer Isles*’. Dh’fhoillsich Iain Latharna gun do rinn Goodrich Freer ‘meirle sgrìobhaidh’ agus gun d’fhuair i am fiosrachadh bho Shagart Èirisgeigh nach d’fhuair creideas aig an àm ‘ud.¹⁸ Rinn Iain Latharna *Gaelic Words and Expressions from South Uist and Eriskay* dhe na faclan doirbh no ‘cruaidh-fhaclan’ a chruinnich Mgr Ailean bho bhile an t-sluaigh agus mìneachadh a chur orra bhuapa.

Chùm Iain Latharna air ri obair sgoilearachd na Gàidhlig fad a bheatha bhuan agus dh’eug e anns an Eadailt air an 25mh den Ghiblean 1996. Chùm e air leis an obair rannsachaidh agus obair sgrìobhaidh aige agus nochd sreath leantainneach de dh’aistean agus de leabhraichean clò-bhuailte a tha a’ toirt taic agus buannachd fhathast do sgoilearan an latha an-diugh ann an raon na Ceiltis is na Gàidhlig. Fhuair e aithneachadh airson toradh na h-obrach aige, bho Oilthigh Naoimh Francis Xavier ann an Albainn Nuadh (Hon LLD, 1953), Oilthigh Ghlaschu (Hon DLitt, 1965) agus bho Bhaile nan Damh mar a dh’fhoillsich iad *Hebridean Folksongs* (DLitt, 1965). Dh’aithnich Iain Latharna Caimbeul bho thùs dè cho beartach ‘s a bha cànan agus dualchas nan Gàidheal leis mar a bha e a’ tarraing air tobar an fhiosrachaidh am measg nan daoine. Chuireadh e air adhart cultar nan Gàidheal fad a bheatha agus bheireadh e taic is misneachadh do sgoilear sam bith. Chuir e cudthrom anns na sgrìobhainnean aige fhèin air luchd labhairt na Gàidhlig an àite nan leabhraichean gràmair – ‘s i a’ Ghàidhlig mar chànan làitheil nan daoine as luachmhoire na cànan nan leabhraichean sgoileireil.

18 J L Campbell, The Late Fr Allan McDonald, Miss Goodrich Freer and Hebridean Folklore, *Scottish Studies* 2 (1958), 175–188.

Summary

John Lorne Campbell (1906–1996) was one of the foremost Gaelic scholars of the twentieth century. He was the husband of Margaret Fay Shaw (1903–2004), the American folklorist and musician whom he married in 1935, forming a partnership in words and music whose legacy endures. The ‘Canna Man’ – *Fear Chanaigh* – was the sobriquet adopted from his move to ownership of the Island of Canna in 1938, a subtle indicator of status recalling a learned and supportive role of the tacksman class in history. He sustained a long career of research and fieldwork, pioneering the collection of Gaelic oral tradition using mechanical recorders. He began in 1937 with an Edison clockwork wax-cylinder recorder but immediately upgraded to the Presto Disc and subsequently Webster Wire Recorder, continuing through his career to subscribe to changing technology. With a quiet but steely determination and working outside the institutional framework of the universities, he formed strong views on the need for intellectual independence and was critical of the universities’ neglect of the oral traditions of the British Isles. From his own experience in the field and study of the experience of other countries, principally with the example of the Irish Folklore Commission, he campaigned with growing support for the creation of what emerged as the School of Scottish Studies in the University of Edinburgh in 1951.

An interest in the Gaelic language began in his early years in Argyll and was fired while at Oxford by Professor John Fraser. His first book was produced under Fraser’s guidance, with scrupulous editing and scholarship and a robust setting-straight of the record for Highland and Hebridean history. His enlistment of the Gaelic voice as primary source included the Jacobite poet, Alexander MacDonald, whose learned language he continued to study throughout his life. He would recall that his arrival in Barra on 4 August 1933 was the turning point in his life at which he began the recording of the everyday language of a Hebridean community. In this self-appointed task, he was working from within the tradition with a sound knowledge of the language, its linguistic background and its cultural milieu. With his training in agriculture and a deeper understanding of the

difficult economic, cultural and linguistic circumstances of the time, he proposed with extraordinary foresight the establishment of a development agency for the Highlands and Islands and the long-term protection of their local resources such as fisheries.

His publication of the Gaelic record was designed to arouse awareness of its extraordinary richness and to set new editorial standards, for example, in the three volumes of *Hebridean Folksongs* (1969–1981) and his ‘Six Stories’ or *Sia Sgeulachdan* (1939) from reciters in South Uist and Barra. This raised the interest of the Irish Folklore Commission to the strength of the Gaelic oral tradition of the Hebrides and prompted the Commission to send Calum MacLean to the Scottish Gaidhealtachd. He had looked beyond this Gaelic community to the diaspora. In 1932 he visited Nova Scotia and the descendants of emigrants of 1790–1835, to discover the extent to which they had sustained their culture. While there, he conducted a census of the language. In 1937 he returned to record a collection of songs in Cape Breton and Antigonish County which were published in *Songs Remembered in Exile*, showing that what had been lost from the song tradition of the Highland and Hebrides formed part of a living repertory in the New World. His continuing fieldwork included the recording of stories from the wide repertoire of Angus MacLellan of South Uist and the publication of the storyteller’s life history. This was matched by major studies of earlier remarkable collectors from the Celticist, Edward Lhuyd (1660–1709), to Fr Allan McDonald of Eriskay (1859–1905) and a steady flow of scholarly articles across disciplines in the humanities and sciences. His collections of *Macrolepidoptera Caninae* and field records of scientific observation add specialist dimensions to his farming operations, also scientifically observed and recorded.

His island property, successfully farmed in the interests of conservation, together with extensive collections of field recordings, writings and correspondence were donated to the National Trust for Scotland in 1981 to form a resource in the public domain for the continuing study of the language, culture and environment of the Highlands and Islands. His sound recordings now form the foundation of the *Tobar an Dualchais / Kist o Riches* digital resource.